

GÖMÖRI GYÖRGY

OLGA TOKARCZUK NOBEL-DÍJA

**Magyar vonatkozásban
engem Tokarczuk
néha Szilágyi István,
máskor Spiró György
prózájára emlékeztet,
bár mindkettőnél
anarchistább
és misztikusabb...**

Lengyel prózaíró 1924 óta nem kapott irodalmi Nobel-díjat. Mivel két költőt, Czesław Miłoszt és Wisława Szymborskát időközben kitüntették ezzel a még mindig tekintélyes díjjal, a lengyel kritikának úgy tűnt, mintha a líra lett volna irodalmuk vezető műfaja. Ezt a hiedelmet cáfolta meg a prózaíró Olga Tokarczuk friss Nobel-díja.

Tokarczuk 1962-ben született egy nyugat-lengyelországi kisvárosban, Zielona Góra közelében. Mint sok más prózaíró, ő is versekkel kezdte, első (verses)kötete 1989-ben látott napvilágot. Közben már polgári foglalkozást is választott magának: pszichológiát végzett a varsói egyetemen, majd visszatért szűkebb hazájába: először Boroszlóban (Wrocławban), azután meg Walbrzychban foglalkozott pszichoterápiával. Tokarczuk magát Carl Jung tanítványának tekinti, és könyveiben gyakran elfordulnak lélektani minielemezések – emellett jól ismeri a lengyel és európai irodalmat és történelmet, nem egyszer ezekből meríti regényei témáját. 1998 óta részben Boroszlóban, részben egy Nowa Ruda nevű sziléziai kisváros melletti falucskában él, ahogy egy interjúbán elmondta, az itteni csöndben és magányban tud igazán írni.

Első komoly sikerét Olga Tokarczuk harmadik regényével, a *Prawiek i inne czasy* (magyarul *Őskor és más idők*) című könyvével aratta, ami egy fikatív lengyel falucska lakóinak történetét mondja el 1914-től, a mágikus realizmus eszközeivel. A falucskát négy arkangyal őrzi,

Tokarczuk az arkangyalok szemszögéből számol be arról, ami itt történik. Ezt a regényét már számos nyelvre fordították, de utána az író egy időre elfordult a regénytől az elbeszélés és rövidebb próza felé: *Dom dzienny, Dom nocny* (Nappali ház, éjjeli ház) című könyve, bár formailag „regény”, inkább történetek és rövid esszék gyűjteménye – témája egy Szudéta-vidéki, a lengyel–cseh határ melletti falu élete. Érdekes, milyen gyakran tér vissza Tokarczuk ehhez a vidékhez: legutóbbi nagysikerű könyvének, a *Prowadź swój plug przez kości umarłych* (*Hajtsd ekédet a holtak csontjain át* – magyarul ez év novemberében adja ki a L’Harmattan), ami detektívregénynek is olvasható, szintén ez a hegyes-erdős, határ melletti környék a színhelye.

Tokarczuk egyébként (mint a majdnem-Nobel-nyertes Gombrowicz is) kicsit *outsider* a lengyel irodalomban. *Bieguni* (angol címe *Flights*) című könyve utazásaival foglalkozik, útközben megismert alakok és sajátos élmények szötte. Ebben bevallja, mi érdekli igazán: „Minden, ami eltér a normától, ami kicsi vagy nagy, elburjázott vagy nem teljes, elrémítő és ijesztő. Azok a formák, amelyek nem szimmetrikusak... Nem érdekelnek az ismételtető események...” Úgy véli, nem a statisztikákból, hanem a különös, végtelenen személyes dolgokból ismerhető meg igazán a lét valósága. Ami a lengyel történelmet illeti, abban sem a normákhoz igazodik: nemcsak a lengyel nemzeti öntudatot ápoló Sienkiewicz szellemiségét, de úgy hiszem, még Reymont *Parasztok* című, terjengősen szentimentális faluképét is hamisnak találja.

De mi várható el egy „vegetáriánus feminista” nőtől? Aki inkább a baloldallal, mint a jelenlegi, nemzeti jelszavakkal tobzódó jobboldali Kaczyński-kormányzattal rokonszenvezik. Aki 900 oldalas könyvet – a *Jakab könyvét* – merészelt írni a 18. századi lengyel társadalom egyik különös eseményéről, Jakub Frank álprófétáról és misztikus beavatotról, akinek hatására rengeteg „felvilágosult” lengyel zsidó áttért a katolikus vallásra. (Köztük volt Adam Mickiewicz, a legnagyobb litván–lengyel költő dédapja vagy nagyapja is.) A lengyel kritikusok egy része a *Jakab könyve* alcíméből indult ki, amit itt megfontolásra átnyújtunk az olvasónak: *Nagy utazás hét határon, öt nyelven és három nagy valláson át, nem számítva a kisebb vallásokat*, hogy Tokarczuk Nike-díjas történelmi regényét izgalmas, de kicsit örült vállalkozásként ismertesse. Ugyanakkor ez a könyv annyira felháborított egyes jobboldali politikusokat, hogy egyikük azt követelte a sziléziai Nowa Ruda városkától, vonja vissza a Tokarczuknak megítélt díszpolgári címet. (Nem vonták vissza.) Vagyis Olga Tokarczuk a lengyel történelem makacs mítoszainak revíziójára vállalkozott a kor embereit, ruháit és szokásait aprólékos részletességgel leíró művében, amiben a gyakran bonyolult emberi problémák mellett súlyos metafizikai problémákat is feszeget.

Megérdemelte-e a Nobel-díjat? Azt hiszem, ezt a Nobel-bizottság már tavaly eldöntötte, kiderült, hogy idén már a *tavalyról elhalasztott* döntést erősítették csak meg. Közben persze ugyancsak 2018-ban Tokarczuk Man Booker-díjat is kapott, ami a brit könyvpiacra való sikeres betörését jelentette. Ezt az angolra remekül lefordított, fentebb említett *Hajtsd ekédet...* című regényéért kapta, amelynek egyik fiatal hőse William Blake verseit fordítja az asztrológiával is foglalkozó idősebb hősnővel, maga a cím is Blake-idézet. Magyar vonatkozásban engem Tokarczuk néha Szilágyi István, máskor Spiró György prózájára emlékeztet, bár mindkettőnél anarchistább és misztikusabb (és lengyelebb!), más szóval a *Hajtsd ekédet...*, ahogy én olvastam, lengyelül (és gondolom, magyarul is az lesz) kiváló, nehezen letehető olvasmány.